

הוֹדוּ לאדוני כי טוב

בשנים האחרונות גוברת התופעה של צעירים החוזרים בתשובה בתוך או בעקבות מסע להודו. מראת ענק שמציבה תת היבשת, ההלם התרבותי, הרגשת הזרות, החברה היהודית המגובשת באמונתה, הצורך בשייכות ובתי חב"ד החמימים והמזמינים שולחים מחפשים צעירים היישר לחיק היהדות המוכר והקורץ להם. יותם יעקבסון, מדריך טיולים בהודו 12 שנה, יצא לפענח מדוע דווקא הודו משמשת קרקע פורייה ומעוררת לתהליכי חזרה בתשובה

כתב וצילם: יותם יעקבסון

את הקרובים והחברים למסע להודו מתוך אמונה שלמה שמסע כזה יתרום להתחזקותה של דתם. לכאורה, מדובר ברעיון פרדוקסלי לחלוטין, שכן בעיני הדתות המכנות עצמן מונותאיסטיות הודו נתפסת כמדינה שאנשיה עובדים אלילים ובערים מדעת. ישראלים רבים שטסו להודו כשהם מגדירים את עצמם כחילונים שבו ממנה דתיים, או פנו אל הדת זמן קצר לאחר שובם ארצה. ישראלים שהגדירו את עצמם כדתיים או כמסורתיים התחזקו באמונתם, הידקו את הקשר שלהם לארגונים יהודיים שונים או שינו את השתייכותם הדתית לפלג כזה או אחר במהלך או בעקבות השהייה בהודו.

אותי לזיום ולערך מפגשים עם מטיילים ישראלים רבים, שהמפגש עם הודו הביא אותם לטלטלה ולרצון לברר את מהות היחסים שלהם עם הדת. אחד הדברים המפתיעים בהודו הוא היקף תופעת החזרה בתשובה, ממדי המפעלים העוסקים בכך ומספר האנשים המעורבים בתהליך בצורה פעילה. הודו היא כר פורה לציבור גדול של מחזירים בתשובה, המשתייכים לפלגים שונים. עשרות פעילים נמצאים כל העת על קו הודו-ישראל ומתחזקים מרכזים שנועדו ללימוד תורה ולהנחלת מצוות. הופתעתי עוד יותר לגלות שבקרב המגזרים המסורתי והדתי רווחים המקרים שבהם משלחים

מדהים לגלות עד כמה המפגש עם הודו מזעזע אמות סיפים אמוניות ומצליח לקרב או להרחיק את הדת ממני ששה בה. בהודו איש לא ישאל לעולם "האם אתה מאמין באלוהים?", כי נקודת המוצא היהודית, האקסיומטית כמעט, היא שכולם מאמינים. כל אדם מאמין במשהו אחר, באל שונה. לפיכך, השאלה הנשאלת היא "מיהו האל שלך?" או "באיזה אל אתה מאמין?". אצל הנשאל המערבי החילוני הניסיון לענות על השאלה הוא קריאה לערוך בירור פנימי מעמיק. העיסוק שלי בנושא וסקרנותי הרבה לגביו הביאו

הודו היא מעין מראת ענק לזר המטייל בה. המפגש עם הודו מערער מושגי יסוד בסיסיים שבחיי היומיום אין האדם נותן עליהם את הדעת. מושגים כגון עוני, צפיפות, גודל, דלות, טומאה, חיים ומוות מתנפצים פתאום ודורשים הגדרה שונה. מראת הענק שהודו מציבה בפני המטייל הזר עלולה להפחיד ולהבהיל, אולם במקביל היא מציעה לו הזדמנות נדירה לשיקוף פנימי - להציץ אל תוך מעמקי נפשו

ראשוניים במוסדות דת או בקרב סמכויות דתיות התרחשו עוד קודם לנסיעתם להודו. חלקם אף השתתפו במשך תקופה מסוימת בשיעורי דת שונים. במקרים רבים היה זה אירוע מטלטל כזה או אחר - חוויית אובדן של אדם קרוב (במשפחה או במהלך השירות הצבאי) או לחלופין התנסות בסמים - ששימש כגורם מזרז להתעוררותן של שאלות קיומיות ולחיפוש תשובות בתחום היהדות. המסקנה המתבקשת היא שבין אם החוזרים בתשובה מודעים לכך ובין אם לאו, הודו משמשת קרקע פורייה ומעוררת לתהליכי החזרה בתשובה.

הודו היא מעין מראת ענק לזר המטייל בה. המפגש עם הודו מערער מושגי יסוד בסיסיים שבחיי היומיום אין האדם נותן עליהם את הדעת. מושגים כגון עוני, צפיפות, גודל, דלות, טומאה, חיים ומוות מתנפצים פתאום ודורשים הגדרה שונה. מראת הענק שהודו מציבה בפני המטייל הזר עלולה להפחיד ולהבהיל, אולם במקביל היא מציעה לו הזדמנות נדירה לשיקוף פנימי - להציץ אל תוך מעמקי נפשו. מתוך הפירוק שאותו חווה מי שעובר את התהליך, הוא גם מסוגל להרכיב ולבנות מחדש. נראה כי תחושת הזרות של המטייל בהודו גדולה מאשר במקומות אחרים בעולם. אפשר לייחס

מטלטלת להווייה אלוהית, המשנה את חיי באחת. לרוב, תהליך החזרה בתשובה מתואר בספרות התשובה כהארה המתרחשת בפתאומיות רבה (למשל אצל רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ז', הלכה ז') ולא בכדי מכונה לא אחת "הפיכת לב".

זיקה קודמת למיסטיקה

בניגוד לתיאורי הטלטלה הפתאומית, המאפשרים לציין במדויק את רגע החזרה בתשובה, בראיונות שערכתי עלה שכל בעלי התשובה סיפרו על זיקה קדומה למיסטיקה או לדת כבר מגיל צעיר. אצל חלק מהממטיילים שעמם שוחחתי הזיקה לדת התבטאה במה שהגדירו כקשר בלתי פתור איתה, בהתעוררות שאלות קיומיות עמוקות על מהות וסיבת הקיום, בתהיות הנוגעות לפשר הרע בעולם ועוד. במקרים רבים סיפרו לי המרואיינים כי גישושים

לאור היקפה הנרחב של התופעה ולאור העובדה שגל חזרה בתשובה אינו מתרחש בהקבלה בקרב התרמילאים הישראלים התרים את אמריקה הדרומית, יש מקום לנסות ולברר את פשרה של התופעה וסיבותיה.

באופן תמוה למדי, דווקא בהודו, שבה המושג "חילוני" כמעט ואינו קיים, הגדרות מוצקות לגבי דתיות וחילוניות מתמסמסות. תחתיהן מוצעת אלטרנטיבה נזילה יותר, מסועפת פי כמה ומורכבת הרבה יותר. במקביל להתפוררות הדיכטומיה הנוקשה בין דתיים לחילוניים, נראה כי ברוב המקרים גם מתמסמס אותו רגע המכונה "חזרה בתשובה" ועמו גם המושג "חוזר בתשובה". ספרות התשובה נוטה להעצים עד מאוד את רגע המהפך, שבו אדם מתפקח לפתע בעקבות היחשפות

זאת להלם התרבותי שחוהה התייר הנפגש בגודש האנושי המצוי בערים, למתקפה העזה שהודו מעוררת על כלל החושים, לניגודים הקיצוניים הקיימים, לאמונות השונות ולביטוייהן החיצוניים, הזרים כל כך לבני המערב. רבים מהחוזרים בתשובה הדגישו את הרגשת הזרות בתהליך המקדים לחזרה בתשובה. כמה וכמה מהמוראיינים אף בחרו להשתמש במלה "גלות" או אף השתמשו במושגים תנ"כיים כשתיארו את תחושת הגרות שחשו בהודו.

נראה שיהיה זה נכון לקבוע כי אחד האלמנטים המכוננים בתהליך החזרה בתשובה בהודו הוא האפשרות לחוות "זמן בתוך זמן" או "זמן מחוץ לזמן". טל, אחד מהמוראיינים, תיאר זאת כך: "הדבר שהכי משפיע על החזרה בתשובה בהודו הוא הזמן. מנצלים אותו עד תום אפילו בלילות. הרגשתי שאני מטייל גם בלילות. חווייתי חלומות בעוצמה". פערי יוקר המחיה בין הודו לישראל מאפשרים לתייר הישראלי לשהות בהודו תקופה ממושכת יחסית בלי שיחוש נטל כלכלי ובלו שטרדות וקשיי המקום יהיו נחלתו. הוא משתחרר מכבלי ההגדרות והתפקידים, וחופשי במידה רבה לנהוג כרצונו ללא פיקוח מתמיד ועין בוחנת ומבקרית. במהלך תקופה כזו קיים פנאי פיזי ורגשי לבחון רעיונות ומושגים פנימיים שעד כה היו מוזנחים הן מפאת לחץ זמן והן מבחינת תכתיבים חברתיים, שהם כשלעצמם לא אחת מקבעים ומשתקים. רבים סבורים שהמפגש של המטייל הזר, ובפרט המטייל הצעיר, עם הודו מגביר מעצם טבעו את עריכת "בדק הבית" הפנימי.

משבר זהות אישי ולאומי

אוכלוסיית הודו משדרת בעוצמה לזר הפוקד את ארצה תחושה עזה של מסורתיות, הנשמרת חרף חדירה עקבית ומואצת של תהליכי מודרניות שונים. ההודים, באופן טבעי וכמעט נאיבי, יוצרים את התחושה שהם, הן כפרטים והן כחברה, יודעים מי הם ואינם מתביישים בכך בשום צורה הנראית לעינו של המטייל הממוצע. התרבות של הודו

ואמונותיה נתפסות בעיני הזר הפוקד את ארצם כמונוליתיות וכקשיחות, וחסיונות בפני פגעי זמן ואירועים. נחום, אחד המוראיינים, היטיב להביע זאת: "יש להם ישוב הדעת ודרך ארץ. הם מגובשים ושלמים בדרך שהם חיים את חייהם". אורי, מטייל אחר, סיפר שניסה לברר עם הודי את יחסו לפולחן הדת שלו. ההודי לא הבין בכלל את הצורך לבחון אותו או לדוש בו. נדמה כי מול הזהות ההודית המוגדרת כל כך, ניצב לא אחת המטייל הישראלי הצעיר במשבר זהות. במקרים רבים אין הוא מצויד בהגדרה עצמית מגובשת ובשלה שאותה הביא עמו מהבית. ברוב המקרים הוא חסר את הידע הבסיסי הנוגע להיסטוריה של עמו, של ארצו ושל הדת היהודית. המצב הזה של זהות עצמית לא מגובשת מול תרבות מגובשת ומוגדרת, מדגיש את השוני ומחייב את האדם להגדרותיו את עצמו. לא רק שאלת "מי אני?" ניצבת לפתע על הפרק, אלא גם שאלות אחרות הנוגעות למקומו של האדם כחלק מקולקטיב - שאלת "מי אנחנו?" כיהודים, כישראלים וכחברה.

שבר זה מעורר ישראלים צעירים רבים לחפש את התשובות בסביבתם הקרובה. על אף הצהרתם הראשונית של רוב המוראיינים שהם גילו עניין בדת, בתרבות ובמיסטיקה של הודו, איש לא דיווח על חוויות עזות הקשורות ללימוד המורשת המקומית. מעניין מאוד לגלות כי בסופו של דבר עבור רוב החוזרים בתשובה, הודו היא אך ורק תפאורה צבעונית לקיומה של שמורת טבע ישראלית. המפגש הראשון והמטלטל עם מראת הענק שמציבה הודו, הבריח את רוב החוזרים בתשובה והמתחזקים היישר לחיק המוכר והקרוב להם. גם אם נסעו בגפם או נפרדו מהחברים שעמם הגיעו מהארץ, הם נשארו כל העת באתרים תיירותיים ביותר המזוהים עם המטיילים הישראלים - המסעדות הישראליות, מלון אואזיס בפושקה, מלון שאנטי בוורנאסי, הארי ראמה גסט האוס בדלהי - וכמובן בבתי חב"ד ובבתים היהודיים הפזורים כיום בכל מרכזי התיירות הישראלים בהודו. התרשמתי שאצל כלל החוזרים בתשובה

היה צורך עמוק ובסיסי בשייכות חברתית, הגם שזה לא נאמר מפורשות על ידי אף אחד מהמוראיינים. נראה כי לצד שאלות גדולות המעסיקות רבים מהחוזרים בתשובה, עולה גם צורך עז בשייכות ארצית וקונקרטי. הפתיחות הנוצרת במהלך המסע וגירוי השכבות העליונות המגנות של הנפש, משלחים אותם לערוך את הברור הפנימי בחיק מוכה, ידוע ונגיש במקום שהם מכירים לפחות חלקית (או שמא נחרדים לפתע מחוסר ההיכרות עמו) ובשפה שהם מבינים - עברית. אצל רבים מהמטיילים מתעוררת ההכרה שקיימים בהם בקיעים גדולים בהיכרות המורשת שלהם, ודווקא שם בנכר, הזרות מתעמעמת ונוצרת תחושת שייכות ראשונית למקורות, המתחזקת אולי מול הניכור שחשים רבים מול תרבותה של הודו, החובקת אותם מכל עבה. ההתרפקות על המורשת היהודית והישראלית מתרחשת על רקע הניכור והמבוכה שהם חשים בתרבות הזרה המקומית. כך מתחיל תהליך של הגדרה אישית, עצמית וחברתית. מתווסף לכך האספקט האנושי - היחס האישי והחם שהם מקבלים מהשליחים במרכזים היהודיים השונים ותחושת הקרבה הלא מוכרת. על תחושה חמימה זו הצביעו כמה מהמוראיינים. טל סיפר: "לא ידעתי איזו מסירות נפש יש לאנשי חב"ד בהודו. כזו שמחה, כזה עומק. אבא שלי רואה רק תמונה שלי, ולא אותי באמת. אנשי חב"ד כן רואים אותי, את מי שאני באמת. בהדרגה עברתי תהליך של התנתקות מסטיגמות שהיו לי על הדת ועל המוסד הדתי".

הסתייגות מהאמונות המקוריות

מיות

כל המוראיינים דיברו על "לבד" שחוו בהודו, כשהם מתכוונים להיותם מנותקים מכל העוטף אותם בחיי היומיום - חברים, מכרים ונורמות. ההתנתקות סייעה להם להגדיר מחדש ערכים ועקרונות מנחים, ואפשרה להתקרב אל מה שהיה כה קרוב ובה בשעה כה רחוק. נחום, שחזר בתשובה בהודו וכעבור כמה

שנים שב אליה כמחזיר בתשובה הסביר: "כל מיני גורמים בארץ אינם מאפשרים ליהודים להתקרב לאמונתם ולדתם. בהודו אפשר לצאת ולגלות". נתן הוסיף: "זו הזדמנות של פעם בחיים ללמוד כשאתה מנותק מהמשפחה ומהחברה שכובלת אותך כל החיים".

נחום, ששהה עם משפחתו כשליח בסניפי הבית היהודי בלדאק ובורנאסי, מסביר: "לבוא להודו כשליח הוא אתגר גדול. אני בן אדם שצריך פרטיות, מרחב לעצמי, אך הקדוש ברוך הוא נתן לי הרבה כוחות לאחד עשרות אנשים בימי חול ומאות אנשים בשבתות. חזרתי להודו בשביל עשרות אנשים נפלאים שנשמתם בגלות ונפשם רוצה להתעורר. אותם אנשים איבדו משהו. 'בת המלך' שלהם הלכה לאיבוד והם מחפשים אותה. בהודו אפשר לחפש ולמצוא, ומי שלא מוצא יכול גם להמציא".

בדומה לנחום, גם מרואיינים אחרים הצהירו: "אני רוצה בעזרת השם לחזור להודו כשליח", כאילו מעשה זה יחתום את התהליך שעברו ויביא אותו לגימור. דבר נוסף המאפיין את רוב החוזרים בתשובה הוא שלצד חיוק וגיבוש הגדרתם העצמית מבחינה חברתית, תרבותית ולאומית, הם פוסלים מכל וכל את תרבותה ואת אמונותיה של הודו. במקביל להתקרבות אל הדת היהודית מתרחש בהם תהליך הכרחי מבחינתם, שבו הם רואים בשלל אמונותיה של תת היבשת טומאה של ממש, שממנה יש להיגאל ומוטב מוקדם ככל האפשר. התייחסות זו אל מורשתה של הודו נתפסת בעיניי כקולוניאליזם רוחני. בעידן הניו אייג' נהרו המונים מהמערב להודו כדי ליטול מאמונותיה ומתרגוליה את מה שמתאים ונוח, להקיף אותם בוקק הקסמים המערבי ולהכיל עליהם משמעויות והקשרים שלעתיים תלתיים לחלוטין מהמקור. אצל החוזרים בתשובה יש ל"קולוניאליזם הרוחני" ביטוי שונה: בעזרת כוח הממון שלהם יכולים התיירים הישראלים הצעירים ליהנות מהמותרות של מסע נטול דאגות. במקביל הם מתייחסים אל המורשת של אותו מקום כאל דבר נחות ופסול. לא מצאתי בקרב רוב החוזרים הכרת תודה להודו שאפשרה להם לעבור את

שאלתי ועודני שב ושואל

"באיזה אל אתה מאמין?", הייתה זו אחת השאלות שנשאלתי מאז שהגעתי להודו לראשונה לפני 12 שנים. היא שבה ונשאלת פעם אחר פעם, גם כיום, כל אימת שאני מגיע להודו לצורכי מחקר או להדרכת מסעות עומק תרבותיים. מעצם אופן ניסוחה של השאלה עולה ממד רב גוני באשר לאפשרויות האמונה הגלומות אצל הנשאל. לכן, התשובה על השאלה היא מורכבת יותר וקשה. במהלך תקופות שהותי בהודו, המצטברות ליותר מארבע שנים, שאלתי את עצמי במלוא הכנות ובהתעמקות רבה (ועודני שב ושואל) האם יש בי אמונה באלוהים, ואם כן מיהו ומהו. לא אחת דימית את הישות האלוהית לכלי קיבול מופשט ואדיר ממדים הנוכח בכל מקום. אך השאלה הראשונית, באילו תכנים אמלא את האלוהים שלי, נותרה בעינה. העיסוק העצמי שלי בנושא התאחד במקרה זה לעיסוקי בתרבות הודו ובשלל אמונותיה, וכך יצאתי ותרתי אחר חוזרים בתשובה, מתחזקים באמונתם וישראלים שנטשו את חיק היהדות ובחרו להשתלב באמונות המקומיות - הארי קרישנה או בודהיזם טיבטי. אני אסיר תודה לכל אותם אנשים שניאותו לשתף פעולה, פיננו את הזמן, פתחו את הלב ושטחו בפניי את סיפוריהם האישיים והמרתקים, המצטרפים למרקם חשוב ומזונח בבסיס הישראלי העכשווי.

התהליך הרוחני שעברו. חוזרים בתשובה אינם מביעים הערכה לעושה התרבותי של הודו, אלא זוקפים לזכותה רק את ההתפקחות שחוו. בתשובה לשאלה למה בחר דווקא בהודו העיד שחר: "בהודו יש מרחב לרוחניות, ובה למדתי שיש אמונה. גם להודים יש תפקיד בבריאה, אבל זה תפקיד שונה. עניי עירי קודמים". אלישי סיפר שמלכתחילה התכוון לשקוע אל חיק האמונות המקומיות וללמוד דרך, אך מתאר אכזבה גדולה: "בתחילה הודו נתפסה בעיניי כמקום של רוחניות ושל חיפוש. דמיינתי ישיבה באשראמים ובמנזרים, ושיחות עם נזירים. קיוויתי לקבל תובנות ולנסות כל מיני דתות. אבל כבר בחדש הראשון תהיתי איפה השינוי ואיפה הרוחניות. הסתובבתי, ביקרתי במבצר, ראיתי מפל ושאלתי את עצמי: 'נו, מה? קיבלת תשובות לשאלות שלך על החיים? לא, לא קיבלתי!'"

החיבור שמחפשים החוזרים בתשובה קשור לעתים אל דמות מעוררת השראה -מטייל אחר, שליח מטעם פלג דתי כלשהו או התוודעות לרב גדול. ברוב הראיונות דיווחו החוזרים בתשובה על השפעה האדירה שהייתה לדמויות מסוימות על התהליך שעברו. לעתים קרובות היו אלו שליחי בית חב"ד או הבית היהודי, שהיו עבורם מקור סמכותי בעל ידע רב. במקרים רבים שימשו הדמויות כאוטוריטה שביכולתה לערוך אבחנה ברורה ומוחלטת בין טוב ורע. ככאלו הן נתפסו כמודל לחיקוי, כמקור לתשובות וכראויות לציות מוחלט.

באופן מפתיע באף אחד מהראיונות שערכתי לא תיארו החוזרים בתשובה חרטה על חטא שנעשה בעבר או החלטה נחושה להימנע ממנו בעתיד. הם כן תיארו מציאות שהוגדרה כרע יחסי (שלתפיסתם הייתה אולי פרי הכוונה אלוהית), ההולכת ומשתפרת בזכות הנוכחות של הטוב ושל השפע האלוהי. בניגוד לתיאור הקיצוני המקובל בספרות של החלטה אמיצה ומוחלטת, המהווה נקודת מהפך דרמטית, מתארים בעלי התשובה תהליך מעודן ומתון הרבה יותר. מדברי המרואיינים שעמם נפגשתי, עולה כי גם אם הם מסוגלים להצביע על רגעים משמעותיים

בתהליך ההתפקחות, הרי הם חלק מתהליך רציף ומתמשך של עלייה רוחנית.

יהדות בעטיפת ניו אייג'

נקודה נוספת שראוי לעמוד עליה, היא הפנייה של רבים מהחוזרים בתשובה בהודו אל פלגים חסידיים. אפשר כמובן לטעון שהבחירה בכיוון החסידי נובעת בראש ובראשונה מכך שהגופים החסידיים (כגון חב"ד וברסלב) פעילים ביותר בהודו, אולם לי נדמה ששורש העניין טמון בעצם טבעה של החסידות. החסידות פונה אל נפש האדם ומתייחסת אליה כאל נפש ייחודית. על עובדה זו עמדו רבים מהמרואיינים בדבריהם. החסידות מציעה שורה ארוכה של תרגולים מעשיים, ההופכים את דרך החזרה בתשובה לברורה ומוגדרת יותר. התייחסות לנפשו של אדם והכוונה ברורה של מעשיו יוצרות כנראה מענה רוחני לאדם המודרני. אלישי: "...פניתי יותר אל ברסלב, בגלל שהם נותנים יותר דגש על הפרט. בכלל בחסידות יש התייחסות גדולה לפרט ויכולת להכיל חולשות, תאוות ותחושות". ייתכן שקיימת השפעה מסוימת של תפיסת העולם ההודית הרואה בעולם כולו פיצול השואף לשוב אל אותה אחדות בראשיתית שהיא מקורו. תפיסת העולם הזו, הרווחת בקרב ההודים, מפעפעת באופנים שונים אל נפשם של המטיילים בהודו גם בלי שיתעמקו בראי הדת והפילוסופיה. אציע את האפשרות כי ייתכן שבחסידות קיימת תשובה ניצחת לרעיונות הודיים שונים, שחרף קסמם הרב נתפסים בעיני המטיילים הישראלים כרחוקים וכזרים. מאן שאולי מידת השפעתה של מורשת הודו על החוזרים בתשובה גדולה משהם מסוגלים לתת עליה את הדעת. במהלך שהותי בבתי חב"ד ובבתים יהודיים בהודו נוכחתי לא אחת לשמוע את אנשי הדת שוארים משלים ותרגולים רוחניים התואמים את הלך הרוח הניו אייג' ומשתמשים בתרגולות מזרחיות והודיות שונות, וכך מושכים מטיילים מערביים ובהם ישראלים. כל אלו נאראים באריזה יהודית-ישראלית, מתובלים בעברית עממית והופכים למתאבן מפתה, גמיש ונגיש ההופך להיות מוצר מבוקש בקרב צעירים רבים המחפשים את מקומם בעולם

ונרתעים מפני נתק גדול מדי מכור מחצבתם. ■